

ASPECTUL ETNIC AL POPULAȚIEI DIN AȘEZAREA ȘI NECROPOLA DE LA BÎRLAD — VALEA SEACĂ DIN SECOLUL AL IV-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL V-LEA E.N.

VASILE PALADE

Una dintre cele mai complexe și în același timp mai controversate probleme ale mileniului I e.n. privind istoria României a constituit-o și o constituie încă aceea a apartenenței etnice a făuritorilor culturii materiale și spirituale din secolul al IV-lea e.n. cunoscută sub denumirea de Sîntana de Mureș și a încadrării sale cronologice.

Istoricul problemei începe o dată cu descoperirea primului cimitir din secolul al IV-lea e.n. de la Sîntana de Mureș¹. Inventarul funerar descoperit în cele 74 morminte din necropola respectivă a permis autorului cercetărilor să o încadreze, din punct de vedere cronologic la sfîrșitul secolului al III-lea și în secolul al IV-lea e.n.².

În încercarea de a răspunde la întrebarea cine erau, din punct de vedere etnic cei înmormîntați aici, autorul se oprește cu precădere asupra producției ceramice. Analizînd tipurile de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie și zgrunțuroasă, tehnica de lucru etc. autorul cercetărilor respective ajunge la concluzia că producătorii acestei ceramici nu puteau fi alții decît dacii, care deși supuși de către romani, au continuat să locuiască în număr mare în Dacia și în timpul ocupației romane³.

În legătură cu vasele lucrate la roată din pastă cenușie zgrunțuroasă, I. Kovacs este categoric în afirmația că acestea nu pot fi puse pe seama influenței popoarelor migratoare, ci reprezintă o nouă tehnică ce se răspîndește aici în perioada respectivă⁴. Se poate astfel observa că adoptînd drept criteriu de delimitare a apartenenței etnice a populației înmormîntate în necropola de la Sîntana de Mureș, producția de bunuri materiale reprezentată prin cele mai numeroase și caracteristice produse și anume ceramica, autorul cercetărilor ajunge la concluzia că aceasta nu putea fi realizată decît de către populația locală de origine geto-dacică.

Între anii 1925—1956 aspectul cultural surprins la Sîntana de Mureș a fost identificat și în alte localități din estul Transilvaniei cît și în Muntenia și Moldova, fie prin morminte de înhumăție izolate,

fie prin necropole, mai mari ori mai mici, sau chiar în unele așezări⁵. În același timp aspectul cultural respectiv a fost surprins și pe teritoriul U.R.S.S. (în zona localității Cerneahov)⁶, conturându-se astfel existența unei culturi, ce părea relativ unitară, a cărei arie de răspândire cuprindea, în general, teritoriul aflat sub hegemonia populațiilor gotice în migrație, în secolele III—IV e.n. În funcție de aceasta, cultura materială respectivă începe să fie denumită la noi cultura Sintana de Mureș, iar pentru a integra întregul spațiu unde aceasta era cunoscută, în istoriografia românească, s-a adoptat, în mod necritic, după opinia noastră, termenul de cultura Sintana de Mureș-Cerneahov sau Cerneahov-Izvoare IV⁷.

Toate aceste descoperiri au suscitad numeroase și diferite luări de poziție, în special în legătură cu apartenența etnică a populației implicate în apariția și dezvoltarea culturii respective. Întrucât opiniile legate de această problemă sînt în general cunoscute am dori să zăbovim doar asupra unor criterii metodologice adoptate în istoriografia românească cu privire la această perioadă, în tentativa de a surprinde aspectul etnic al populației care își îngropa morții în necropolele de tip Sintana de Mureș.

Înainte de a pune în discuție aceste criterii, amintim că între timp, pe teritoriul Moldovei se descoperise un nou aspect de cultură, încadrat cronologic, la acea dată, tot în secolele III—IV e.n.⁸, dar care se deosebea de cel de tip Sintana de Mureș prin aceea că folosea ca rit de înmormîntare incinerarea⁹.

Cele două tipuri de necropole, presupuse contemporane dar folo-sind rituri funerare deosebite, deși se aflau aproximativ pe același spațiu, au determinat pe profesorul Radu Vulpe să presupună că: „...ne aflăm în fața a două grupuri culturale separate”. Dacă, la vremea aceea, cercetătorul își manifesta oarecare reținerere în legătură cu eventuala deosebire cronologică între cele două tipuri de necropole, el era convins că: „...avem tot dreptul să concludem cu certitudine că este vorba de elemente etnice distincte. Deosebirile rituale și tipologice între cele două grupuri sînt atît de diametrale, încît chiar dacă atribuindu-le unor momente cronologice diferite, este imposibil să le raportăm la același popor”¹⁰. Se poate astfel observa că adoptînd riturile funerare, drept criteriu unic în stabilirea apartenenței etnice a celor două tipuri de necropole, autorul ajunge la concluzia că: „...mormintele din grupa Poienești-Vîrteșcoiu ar aparține carpilor¹¹, iar cele din grupa Cerneahov-Izvoare IV, n-ar putea fi atribuite decît goților”¹². În formularea opiniei d-sale, Radu Vulpe pleca de la pre-miza că în necropolele de la Sintana de Mureș și Izvoare IV, s-a folosit în exclusivitate inhumarea ca rit de înmormîntare, (neluîndu-se în considerație faptul că în pămîntul de umplură din groapa mormîntului 44 din necropola de la Sintana de Mureș au fost semnlate oase umane calcinate¹³. Lipsa inventarului ceramic din mormintele de inhumare de la Poienești și presupusa contemporaneitate a necropo-lelor de tip Vîrteșcoiu-Poienești cu cele de la Sintana de Mureș — Izvoare au fost hotărîtoare în formularea opiniei cu privire la caracterul etnic diferit al culturii materiale reprezentate prin necropolele

de tip Sîntana de Mureș — Izvoare IV și cele de tip Poienești — Virteșcoiu.

Deosebit de important, pentru problema în discuție este faptul că din momentul în care autorul cercetărilor din necropolele de la Izvoare IV și Poienești lasă la o parte riturile și ritualurile funerare din cele două tipuri de necropole și purcede la analiza inventarului ceramic însoțitor, ajunge la concluzii cu totul diferite privind vestigiile arheologice aparținând culturii Sîntana de Mureș denumită de autor Cerneahov — Izvoare IV. Supunînd unei analize amănunțite și competente inventarul ceramic existent în mormintele din necropola de la Izvoare, Radu Vulpe ajunge la concluzia că: „Dintre vasele ceramice, cele din categoria cenușie reprezintă prin amănuntele tehnicii lor superioare, cît și prin formele și decorul lor, o continuare a ceramicii getice... din secolele precedente”. Luînd în discuție cele mai frecvente tipuri de vase care se întîlnesc în mormintele de inhumație de la Izvoare (de fapt în toate necropolele de tip Sîntana de Mureș n.a.), Radu Vulpe constată pe bună dreptate că: „...cele mai multe dintre paterile și străchinele mormintelor de la Izvoare, privitye izolat, ar putea fi ușor confundate, de pildă, cu recipientele de tipuri analoge de la Poiana, mai vechi cu trei-patru secole. De asemenea cîmile bitronconice cu gît cilindric și cu torți își au prototipuri foarte apropiate în ceramica getică, deosebirile constînd numai în amănunte secundare, ca dunga groasă în relief de pe exemplarele de la Izvoare. Pînă și castroanele largi cu trei torți și cu buza lată, atît de caracteristice culturii Cerneahov-Izvoare IV, se pot explica prin prototipuri locale. În ce privește decorul produs prin linii lucioase pe vasele cenușii din secolele III—IV, el este identic cu acela de pe vasele din secolul I de la Poiana și din alte părți, atît prin tehnica sa cît și prin motivele sale”¹⁴. Aceeași opinie împărtășește d-sa și cu privire la vasele lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă afirmînd că: „...tipul său cel mai caracteristic, acela al oalei sferoidale, cu buza mică răsfrîntă, derivat din oala poroasă lucrată cu mîna, atît de comună în ceramica getică de la Poiana se va perpetua, transpus în noua tehnică a lucrului la roată, în tot cursul perioadei migrațiilor”¹⁵. Lăsînd la o parte faptul că Radu Vulpe credea posibil că: „...poate și fibulele și celelalte obiecte mici sînt de fabricație locală”¹⁶, ceea ce reținem, pentru moment este faptul că, întreaga ceramică cenușie fină și zgrunțuroasă constituie o continuare a ceramicii getice, toate tipurile de vase, tehnicile de lucru și elementele ornamentale explicîndu-se prin prototipuri locale. Se desprinde astfel cu toată claritatea, faptul că din punct de vedere al producției de bunuri materiale, în speță inventarul ceramic lucrat la roată din mormintele de la Izvoare, aceasta nu cuprinde nimic de factură sau de tradiție gotică în conținut. Așadar aceiași cercetător supunînd analizei același obiectiv, de data aceasta însă din unghiul de vedere al producției bunurilor materiale și nu al riturilor funerare, ajunge la o cu totul altă concluzie referitor la apartenența etnică a făuritorilor acestei culturi. Astfel, dacă sub aspectul ritului funerar, Radu Vulpe înclină să atribuie necropola de la Izvoare goților, după analiza aprofundată a inventarului ceramic din aceste

morminte este nevoit să recunoască faptul că: „...nu am putea totuși să considerăm această cultură ca o creație germană prin excelență. Dimpotrivă elementele sale de tradiții locale de o covârșitoare proporție ne obligă să ne îndreptăm atenția asupra... populațiilor de origine getică din Moldova... Contribuția germanică la alcătuirea acestei culturi a rămas foarte redusă, goții adaptându-se chiar în domeniul atât de conservativ al ritului funerar, la influențele locale”¹⁷. Dealtfel, aproape aceeași opinie împărtășesc și Bucur Mitrea și Const. Preda pe baza inventarului ceramic din necropolele din Muntenia¹⁸, opinie pe care, de fapt, o susținuse la vremea respectivă și autorul săpăturilor din necropola eponimă de la Sîntana de Mureș¹⁹.

Un nou moment în istoricul preocupărilor cercetătorilor români pentru surprinderea aspectului etnic și a cronologiei culturii Sîntana de Mureș, îl constituie cercetările din necropola de la Tîrșor²⁰, ca și din alte necropole din Muntenia²¹.

În același timp numeroasele cercetări în necropole cit și în unele așezări daco-carpice din Moldova au adus precizări deosebit de importante cu privire la cronologia aspectului cultural respectiv, stabilindu-se că acesta reprezintă, din punct de vedere etnic și cronologic, continuarea civilizației geto-dacice pînă la sfîrșitul secolului al III-lea e.n.²² Se documentează astfel, pentru teritoriul Moldovei o succesiune firească și neîntreruptă a civilizației geto-dacice tradiționale surprinsă în așezările La Têne de la Poiana²³, Răcătau²⁴, Bradu²⁵, Bîta Doamnei²⁶ etc., continuată în așezările și necropolele daco-carpice din secolele II—III e.n., pentru a se regăsi apoi în necropolele și așezările Sîntana de Mureș. În timp ce din punct de vedere cronologic această succesiune este pe deplin dovedită și în general acceptată în istoriografia românească, nu același lucru se poate spune și despre apartenența etnică a culturii materiale din ultima fază a acestei etape și anume din secolul al IV-lea e.n. Privită sub aspectul mai restrîns al producției ceramice lucrate cu mina și a celei lucrate la roată de tehnică superioară, cei mai mulți cercetători în problemă sînt de acord că aceasta conservă în forme și decor toate elementele tradiționale geto-dacice din La Têne și pînă în cultura Sîntana de Mureș inclusiv. Cu toate acestea, populația autohtonă de origine geto-dacică este în general socotită doar ca o componentă a culturii Sîntana de Mureș și nu ca principalii ei făuritori²⁷. În schimb, sînt socotiți ca principali purtători ai acestei culturi populațiile gotice migratoare fără să se demonstreze care este contribuția acestora la făurirea culturii materiale și spirituale respective²⁸. După opinia noastră, exprimată și cu altă împrejurare²⁹, însăși conceptul de purtători ai culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov nu corespunde adevărului istoric. Acest concept și-a făcut loc, de curînd, în literatura arheologică românească, ca urmare a strădaniei de a delimita și justifica, din punct de vedere al apartenenței etnice, diferitele grupuri de populații presupuse a fi implicate în apariția și evoluția culturii materiale de aspect Sîntana de Mureș. În fapt însă acesta se constituie în artificiu ce favorizează înlăturarea adevăraților producători de bunuri materiale din

cultura respectivă, aceștia fiind substituiți de așa-ziii „principalii ei purtători de neam germanic”³⁰.

În același timp folosirea noțiunii de cultură Sintana de Mureș-Cerneahov sau Cerneahov-Sintana de Mureș nu corespunde adevărului, în sensul că monumentele arheologice de tip Sintana de Mureș nu sînt identice cu cele de tip Cerneahov, cele două culturi fiind în multe privințe diferite. În funcție de aceste realități, pentru complexele arheologice de pe teritoriul țării noastre aici în discuție, este bine să se folosească numai termenul de cultura Sintana de Mureș. De altfel, deosebirile dintre cultura de tip Sintana de Mureș și cea de tip Cerneahov au fost surprinse și de unii cercetători sovietici care au identificat, în aria culturii Cerneahov, o variantă locală „Carpato-dunăreană” cu trăsături proprii, care, din punct de vedere etnic, aparține populației de origine geto-dacică și celei sarmatice³¹.

În legătură cu apartenența etnică a populației înmormintate în necropolele de tip Sintana de Mureș, amintim aici concluziile autorului săpăturilor din necropola de la Tîrșor (cea mai mare necropolă de acest fel din Muntenia) care adoptînd ca instrument și criteriu metodologic riturile și ritualurile funerare, atribuie mormintele de inhumație din necropolă componentei goto-sarmatice³², ne mai reținînd posibilitatea ca printre înhumați să se afle și elemente de origine geto-dacică, așa cum opinase anterior³³.

În legătură cu mormintele de incinerare, acestea au fost împărțite de autor în două grupe și anume :

— morminte cu urne neacoperite, ori acoperite cu vase întregi sau fragmentare, nearse secundar, atribuite componentei autohtone³⁴;

— morminte cu urne neacoperite sau acoperite cu vase întregi sau fragmentare, toate arse secundar, reprezentînd componenta tairalică și herulică³⁵.

În ce privește mormintele de inhumație atribuite, în exclusivitate goților și sarmaților numai pe criteriul ritului funerar, ne permitem să aducem în discuție însăși opinia d-sale potrivit căreia : „...problema atribuirii etnice a mormintelor de inhumație este atît de complexă încît pentru rezolvarea ei... se impune o analiză atentă a ansamblului culturii Sintana-Cerneahov, precum și a tuturor formelor culturale care o preced și o urmează”³⁶. Renunțarea la această opinie nu se datorează, așa cum ar fi de așteptat, unor descoperiri ulterioare care să o infirme. De fapt, în afară de ritul de inhumare invocat pentru goți la care se adaugă unele elemente ne semnificative pentru mormintele atribuite sarmaților, nu se aduce nimic nou care să fie specific numai goților sau numai sarmaților. Sub acest aspect oricare sau aproape oricare mormînt de inhumație din necropola Sintana de Mureș de la Tîrșor, atribuit goților sau sarmaților poate aparține tot atît de bine și populației autohtone de origine geto-dacică. În ce ne privește, am sesiza aici doar faptul, bine cunoscut în prezent, că inhumația este documentată și la populația geto-dacică din secolele II—III e.n. așa cum o dovedesc săpăturile din necropolele de la Văleni, Neamț (105 inhumați din totalul de 484 morminte)³⁷, Săbăuani, Neamț, (63 inhumați din totalul de 105 morminte)³⁸, Gabăra-Moldoveni

Neamț (36 inhumate din totalul de 101 morminte)³⁹, Săucești-Bacău (4 inhumate din totalul de 26 morminte)⁴⁰. Dealtfel, mormintele de inhumate nu lipsesc nici în necropola de la Poienești-Vaslui⁴¹, (în general în aceste necropole cei inhumate sînt aproape în exclusivitate copii).

În legătură cu mormintele de inhumate din necropola Sintana de Mureș de la Tîrșor, atribuite goților și sarmaților amintim faptul că întregul inventar ceramic de tehnică superioară de culoare cenușie este de tradiție geto-dacică așa încît, din acest punct de vedere, balanța înclină mai curînd în favoarea acestora din urmă și nu a goto-sarmaților.

Dealtfel, nici în cazul mormintelor de incinerate din necropola de la Tîrșor (ca și în cea de la Mogoșani) lucrurile nu ni se par mai fericit rezolvate, fapt explicabil dacă luăm în considerație volumul cu totul redus al cercetărilor în necropolele geto-dacice, acum 15—20 de ani în urmă. În acest context s-a acreditat teza că obiceiul arderii secundare a vaselor, folosite ca urne cît și a celor fragmentare utilizate ca acoperămînt la urne, ar aparține în exclusivitate populațiilor taifalice⁴². Astăzi este însă bine cunoscut, așa cum am amintit și cu altă împrejurare⁴³, că acest obicei este răspîndit peste tot la populația geto-dacică din sec. II—III e.n. și chiar mai de timpuriu⁴⁴. Pînă și obiceiul de a depune resturile cinerare direct în groapă, amestecate sau acoperite cu fragmente ceramice trecute prin flăcările regelui este foarte larg răspîndit la populațiile geto-dacice din secolele anterioare⁴⁵, așa încît teza potrivit căreia aceste morminte ar aparține în exclusivitate taifalilor și eventual herulilor nu se mai poate susține⁴⁶. Din aceste considerente, socotim că atît timp cît în rezolvarea problemei apartenenței etnice a populației făuritoare a culturii Sintana de Mureș se va adopta criteriul riturilor funerare în exclusivitate, problema nu poate fi rezolvată și aceasta din simplul motiv că aceleași rituri și ritualuri funerare se întîlnesc în Europa vremii respective, la populații cu totul diferite din punct de vedere etnic. Pentru aceasta este nevoie să fie găsit elementul principal specific numai unui anumit grup etnic, fără ca ritul și ritualul funerar să fie excluse, în măsura în care acestea ne pot ajuta. După opinia noastră acest element de referință, pentru apartenența etnică a unei culturi materiale, trebuie căutat în însăși producția de bunuri materiale, iar în cadrul acesteia a producției cu cea mai mare pondere și cu cele mai vechi tradiții. Din acest punct de vedere, socotim că ceramica lucrată cu mîna și la roată este în măsură să se constituie ca element definitoriu, cel puțin pentru cultura materială aparținînd populației de origine geto-dacică din cultura Sintana de Mureș. Cu ajutorul producției ceramice lucrate cu mîna și la roată din pastă cenușie sîntem în măsură să putem surprinde și stabili ce este geto-dacic și ce anume aparține populațiilor goto-sarmatice, bineînțeles avînd în vedere și riturile funerare împreună cu diferitele obiceiuri și ritualuri specifice unora sau altora dintre populațiile care își îngropau morții în necropolele în discuție. Dealtfel, însuși autorul săpăturilor din necropolele de la Tîrșor, Mogoșani și Gherăseni, atunci cînd purcede la analiza inven-

tarului ceramic, ajunge la concluzia că numeroase tipuri de vase lucrate cu mîna și la roată sînt de tradiție geto-dacică⁴⁷, confirmîndu-se astfel opiniile, mai vechi, formulate de Istvan Kovacs⁴⁸ și apoi de Radu Vulpe⁴⁹. Din acest punct de vedere se poate aprecia că cercetările din așezarea și necropola de la Birlad-Valea Seacă aduc noi dovezi materiale cu privire la caracterul etnic al diferitelor grupe de populație de aici.

Sub aspectul producției bunurilor materiale descoperite în cele 36 de locuințe și diferite construcții anexe, cit și în inventarul funerar al celor 547 morminte din necropolă, cele mai numeroase produse sînt reprezentate prin ceramică (peste 3200) lucrată cu mîna și la roată din pastă fină și zgrunțuroasă de culoare cenușie. Numărul mare de vase întregi și mai ales fragmentare oferă posibilitatea unui studiu comparativ al diferitelor tipuri ceramice lucrate cu mîna și la roată, în raport cu categoriile respective din secolele anterioare, din zonele limitrofe, și din altele mai îndepărtate. Deoarece această problemă am analizat-o cu alt prilej,⁵⁰ nu ne propunem să ne oprim acum decît asupra a două aspecte. În primul rînd amintim că în necropolă au fost descoperite 15 morminte de înhumatie în care printre vasele din inventarul funerar se aflau și unele tipuri, lucrate cu mîna, de cea mai autentică tradiție nordică. Asemenea vase apar și într-un număr de zece morminte de incineratie cu urne sau cu fragmente ceramice. Vase de tradiție nordică, lucrate cu mîna, apar și în așezare, în patru locuințe etc. Pentru problema în discuție semnificativ ni se pare faptul că prezența aici a vaselor respective, lucrate cu mîna dintr-o pastă neîngrijită, reproducînd tipuri specifice de tradiție nord-germanică, nu se poate explica decît în sensul că acestea au fost lucrate pe loc de indivizi care modelau vase după vechi și îndelungate tradiții proprii. Calitatea cu totul inferioară a pastei din care sînt lucrate aceste vase nu ne îngăduie să presupunem că asemenea produse puteau ajunge aici pe calea importului, ele neavînd acea valoare susceptibilă să le plaseze în circuitul produselor de schimb. Pe această bază putem afirma că toți indivizii, fie inhumați fie incinerați, la care în inventarul ceramic funerar se află unul sau mai multe vase lucrate cu mîna de tradiție nordică, aparțin, din punct de vedere etnic, populațiilor goto-taifalice, vasele respective fiind depuse în mormînt ca ofrandă și eventual simbol al neamului lor. În felul acesta, cu ajutorul ceramicii lucrate cu mîna, specifică numai populațiilor goto-taifalice, se poate face dovada prezenței certe a acestora în necropolă și în așezare. Procentul lor în necropolă este de aproape 5% fapt ce nu ni se pare nefiresc dacă avem în vedere că în așezare vasele de tradiție nordică apar sporadic, asociate cu numeroase fragmente de factură autohtonă. Nu a fost descoperită, deocamdată, o locuință al cărei inventar ceramic sau de altă natură să fie specific nordic. Dealtfel, prezența vaselor de tradiție nordică în așezarea și necropola de la Birlad-Valea Seacă nu constituie o excepție. Asemenea vase au fost descoperite în așezările de la Cozia — Iași⁵¹, Hănești și Băiceni Iași și Botoșani⁵², Hărman — Brașov⁵³, Băleni-Români — Dîmbovița⁵⁴ etc., acestea nefiind, probabil, peste tot sesizate pînă în prezent. Specia ceramică respectivă pune

în evidență măsura în care populațiile migratoare, de neam germanic, își aduc contribuția în domeniul producției de bunuri materiale, al progresului forțelor de producție în aria culturii Sintana de Mureș. În acest cadru indiferent cu cât va spori, în viitor, procentul ceramicii de tradiție nordică, în complexele Sintana de Mureș, nu se mai poate susține teza conform căreia „...principalii ei purtători sint vizigoții în amestec cu elemente autohtone încorporate la est și sud-est de Carpați”⁵⁵. Dimpotrivă, așa cum pe bună dreptate remarca Radu Vulpe „...față de elementele sale de tradiții locale de o covârșitoare proporție... contribuția germanică la alcătuirea acestei culturi a rămas foarte redusă”.

În legătură cu apartenența etnică a diferitelor grupuri de populații din cultura Sintana de Mureș menționăm că în necropola de la Bîrlad-Valea Seacă din cele 252 morminte de înhumatie, 54 morminte au avut gropile prevăzute cu trepte pe una sau pe ambele laturi lungi ori pe unul din capete; altele aveau nișă pe una din laturile lungi (de obicei pe cea vestică), însoțită uneori de o treaptă pe latura opusă. Deoarece pînă la această dată nu cunoaștem un alt popor, în afara sarmaților, la care să se întâlnească obiceiul de a păstra trepte ori de a săpa nișe în pereții gropilor sepulcrale, socotim că toate mormintele de înhumatie care au gropile prevăzute cu astfel de amenajări interioare aparțin, din punct de vedere etnic, neamurilor sarmatice asimilate, la acea dată, în cadrul comunităților respective, îngropîndu-și morții în necropola comună⁵⁶. Amintim aici faptul că în secolele II—III e.n. sarmații, care trăiau în luncile Bîrladului și pe văile unor pîraie din zonă, își aveau propriile lor locuri de înmormîntare, așa cum o dovedesc numeroasele descoperiri, din care unele semnalate⁵⁷, iar altele încă inedite⁵⁸. În necropola Sintana de Mureș de la Bîrlad-Valea Seacă procentul mormintelor care pot fi atribuite sarmaților, pe criteriul enunțat, se ridică la aproape 10%, fapt explicabil în contextul prezenței pe vatra Bîrladului și în împrejurimi a unui număr relativ mare de indivizi de neam sarmatic în secolele II—III e.n. În legătură cu prezența sarmaților în sinul comunității de aici, remarcăm faptul că în domeniul producției ceramice este foarte greu să se distingă vasele lucrate cu mîna de tradiție sarmatică de cele geto-dacice. Formele, în general apropiate ale vaselor lucrate cu mîna atît de către sarmați cît și de către populația de origine geto-dacică, tehnica și compoziția pastei, aproape aceleași, fac ca numai rareori să se poată surprinde vasele de tradiție sarmatică. Din aceste motive, pentru delimitarea componentei etnice sarmatice, am luat în considerație numai acel aspect specific sarmatic și anume amenajările interioare ale gropilor sepulcrale. Prin aceasta, nu excludem posibilitatea ca atît componenta sarmatică cît și cea germanică să fie mai bine reprezentate, numeric, în așezarea și necropola în discuție, fără de noi să le fi putut sesiza. Am preferat totuși să ne folosim numai de acele elemente caracteristice și definitorii, deocamdată, pentru un grup etnic sau altul, firește, cu rezerva care se impune în sensul că metodologic, criteriile propuse de noi sînt susceptibile a fi îmbunătățite. Cercetările din așezarea Sintana de Mureș de la Bîrlad — Valea Seacă ne

pun la dispoziție, prin tipurile de locuință și amenajările lor interioare prin diferitele construcții anexe, vetre de foc în aer liber, gropi de provizii și magico-rituale, numeroase date care atestă faptul că din punct de vedere al apartenenței etnice populația majoritară este cea autohtonă de origine geto-dacică. Principalele ocupații și mai ales meșteșugul olăritului sînt tot atîtea dovezi cu privire la etnosul geto-dacic preponderent al comunității de aici. Iar necropola prin rituri și ritualuri, nuanțînd ceva mai bine diferitele grupe de populații, din punct de vedere etnic, suplinește realitățile din așezare. În acest context se pune problema dacă așezarea și necropola de aici se deosebesc cu ceva de restul monumentelor Sintana de Mureș cercetate pînă la această dată. Fără îndoială însă că fiecare așezare și necropolă își au propriile lor trăsături individuale, dar acestea se constituie din amănunte nesemnificative. Așa este cazul și cu așezarea și necropola de la Bîrlad — Valea Seacă; ele își găsesc însă identitatea în ceea ce este mai caracteristic culturii materiale respective în toate complexele similare cercetate pînă la această dată. În funcție de aceste realități, în general aceleași în întreg spațiul în care se dezvoltă cultura Sintana de Mureș, se pune problema dacă mai pot fi valabile unele teze cu privire la originea și formarea acesteia. Avem în vedere aici teza potrivit căreia cultura Sintana de Mureș „...se constituie în trăsăturile sale de bază în afara teritoriilor noastre”⁵⁹. În lumina analizei comparative a produselor ceramice lucrate cu mîna și la roată din pastă cenușie, dovedite a fi de certă și îndelungată tradiție geto-dacică, teza respectivă nu se mai susține. În prezent este bine știut faptul că întregul sau aproape întregul repertoriu ceramic lucrat la roată din pastă cenușie își are originea în prototipuri locale ce pot fi urmărite, fără întrerupere, încă din La Tène. Aceste forme se lucrau, de secole, de către meșterii locali geto-daci așa cum ne-o atestă descoperirile din așezările de la Piscul Crăsan⁶⁰, Tinosol⁶¹, Poiana⁶², Răcătău⁶³, Bradu⁶⁴, Bitca - Doamnei⁶⁵, Fedeleșeni⁶⁶, Dumbrava — Iași⁶⁷, Bunești — Averești (j. Vaslui)⁶⁸, pentru ca apoi ele să fie continuate în așezările și necropolele dacilor liberi din Moldova⁶⁹ și Muntenia⁷⁰. Adăugînd producției ceramice, în covîrșitoare majoritate de tradiție autohtonă, faptul că și riturile și ritualurile funerare din necropolele Sintana de Mureș se regăsesc în mare măsură, la populația geto-dacică de pe teritoriul Moldovei, Munteniei și Transilvaniei din secolele precedente, este mai mult decît evident că nu mai poate fi acceptată ca valabilă teza cu privire la formarea culturii respective în afara acestor granițe firești; originea acesteia se află în aspectele culturii materiale geto-dacice din etapele anterioare. Nu poate fi acceptată nici teza potrivit căreia „...noi veniți pătrund în regiunile noastre, asimilînd pe parcurs elemente noi de pildă de la carpi și dacii liberi din Muntenia”⁷¹. Noi nu cunoaștem deocamdată vase lucrate la roată, în care să sesizăm acele trăsături specifice unor imitații sau forme hibride din analiza cărora să putem trage concluzia că goții și-ar fi însușit meșteșugul modelării vaselor la roata olarului și odată cu aceasta și-ar fi îmbogățit și repertoriul ceramic propriu. Dealtfel, însuși autorul cercetărilor din necropolele de la Tirgșor și Mogoșani,

afirmă și pe bună dreptate, că goții nici nu cunoscuseră anterior roata olarului⁷². În aceste condiții chiar dacă am accepta teza însușirii roții olarului de către goți în contact cu purtătorii culturii Li-pița⁷³, este greu de înțeles cum reușesc aceștia să transpună la roată, meșteșug proaspăt însușit, tipuri de vase, ale căror performanțe estetice și trăsături caracteristice geto-dacice sînt mai presus de orice discuție. Ceramica cenușie fină de o covârșitoare majoritate în complexe Sîntana de Mureș de o execuție ireproșabilă, numeroase exemplare dovedind nu numai îndemnare ci și mult rafinament, însumează în pastă, formă și decor, acel etos specific ce nu poate fi redat în toată plenitudinea decît numai de un meșter olar geto-dac. Prin aceasta nu vrem să negăm că printre cei înmormîțați în necropolele de la Tirgșor, Mogoșani, etc. n-ar putea să existe și indivizi de origine goto-taifalică, ci doar să atragem atenția că ceramica cenușie de tehnică superioară reprezintă creația meșterilor olari de origine geto-dacică. Dealtfel, nici vasele lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă nu reproduc, în general, tipuri împrumutate din ceramica provincială romană, cum se apreciază de obicei⁷⁴, ci mai curînd transpunerea într-o pastă calitativ deosebită a unor forme ceramice lucrate fie cu mîna fie la roată din pastă fină așa cum o dovedesc descoperirile din așezarea și necropola de la Bîrlad — Valea Seacă. De fapt, ceea ce a fost preluat, în primul rînd, din ceramica provincială romană, nu se referă la tipurile de vase, ci la tehnica de pregătire a unei paste deosebită din punct de vedere al compoziției și dozajului părților constituente, invenție ce aparține unor meșteri olari din lumea romană. Aceasta se răspîndește în teritoriile carpato-danubiano-pontice (ajungînd pînă în regiunile ballice) în primul rînd ca urmare a calităților sale deosebite, în sensul că vasele lucrate din asemenea pastă erau cu mult mai rezistente, se încălzeau rapid și puteau înmagazina temperaturi cu mult mai ridicate decît oalele lucrate cu mîna și chiar la roată din pastă fină⁷⁵. Așa se și explică faptul că din asemenea pastă se executau de obicei oale utilizate în pregătirea hranei, acestea fiind tot mai mult preferate în dauna celor lucrate la roată din pastă fină, care se vor mai menține un timp, probabil ca veselă de lux cu utilizări ocazionale, treptat fiind înlocuite.

Privită sub aspectul producției de bunuri materiale de cea mai îndelungată utilitate cum este ceramica, dar și a riturilor și ritualurilor funerare, cultura Sîntana de Mureș se dovedește a reprezenta, din punct de vedere etnic, în primul rînd populația autohtonă, de origine geto-dacică, în mijlocul căreia se aflau și grupuri de populație, mai mult sau mai puțin numeroase, aparținînd neamurilor sarmatice și nord-germanice. Numeroasele importuri din lumea romană prezente atît în așezarea și necropola de la Bîrlad — Valea Seacă cît și în celelalte complexe contemporane, atestă legăturile și schimburile permanente de valori materiale și spirituale între comunitățile autohtone de pe teritoriul țării noastre și lumea romano-bizantină.

Revenind asupra producției de bunuri materiale se cuvine precizarea că, din punct de vedere etnic, atît ceramica de tip Sîntana de Mureș cît și cea de tip Vîrteșcoiu — Poienești aparțin aceleiași popu-

lații de origine geto-dacică. Din punct de vedere al apartenenței etnice aceasta nu reprezintă două culturi diferite, ci cultura aceleiași populații geto-dacice din două etape diferite, între ele existând doar un raport firesc de succesiune, așa cum cultura daco-carpică de tip Vîrteșcoiu — Poienesti și cea daco-getică de tip Poiana, Răcătău Bradu, etc. aparținând aceleiași populații, sînt la rîndul lor într-un raport de succesiune una față de alta.

Pe fondul general unitar al ceramicii geto-dacice se dezvoltă unele aspecte zonale, așa cum este cel geto-dacic, în care se creează și se mențin unele tipuri de vase caracteristice și care uneori nu depășesc anumite zone. Așa este cazul castronului cu trei torți, a amforei cenușii cu fund inelar, etc. prezente în ceramica de tip Sîntana de Mureș ale căror prototipuri le întîlnim și în ceramica geto-dacică din toate așezările și necropolele din sudul Moldovei, în secolele precedente. În schimb formele respective nu se întîlnesc în lumea dacică din Crișana, Banat și Oltenia nici în secolul al IV-lea e.n. și nici în cele precedente. Acest fapt însă nu ne îndreptățește să excludem zona Moldovei și a Munteniei din aria de naștere a noii culturi romanice din secolele V—VII e.n. așa cum se încearcă în ultimul timp⁷⁶, deoarece, după cum s-a văzut, fondul culturii materiale Sîntana de Mureș este cel geto-dacic și nu gotic⁷⁷. În lumina celor arătate mai sus, teza potrivit căreia vizigoții au fost socotiți ca principalii purtători ai culturii Sîntana de Mureș,⁷⁸ este infirmată și odată cu aceasta și argumentul adesea invocat, conform căruia în Banat, Oltenia și vestul Transilvaniei nu s-ar fi născut această cultură „întrucît a lipsit elementul gotic”⁷⁹. Realitățile arheologice demonstrează că nu elementul gotic ci aspectele zonale specifice și în primul rînd unele tipuri de vase imprimă culturii materiale de tip Sîntana de Mureș acea coloratură proprie pe fondul general unitar al culturii geto-dacice și romanice din secolul al IV-lea e.n. și din cele următoare.

NOTE

¹ Istvan Kovacs, în *Dolj*, III, 1912, Cluj, p. 250—342.

² *Ibidem*, p. 338.

³ *Ibidem*, p. 341.

⁴ *Ibidem*, p. 340—341.

⁵ Pentru bibliografia problemei a se vedea I. Ioniță în *AM*, IV, 1966, p. 189—192

⁶ M. Smsko, în *Arheologia*, II, 1948, p. 98—129; A. A. Spițin, în *SA*, X, 1948, p. 53—72.

⁷ R. Vulpe, *Izvoare, Săpăturile din 1936—1948*, București, 1957, p. 312—316.

⁸ Gr. Anițescu, *Arta și arheologia*, 3, 1929, p. 13—21; L. Neagu, *Arta și arheologia*, V—VI, 1930, p. 45—51; R. Vulpe, în *Materiale*, I, 1953, p. 487—498.

⁹ Iulian Antonescu, în *Materiale*, VII, 1961, p. 449—457; I. Ioniță și V. Ursache, *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 211—213.

¹⁰ R. Vulpe, în *Materiale*, p. 520.

¹¹ Idem, *Izvoare*, p. 315.

- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ I. Kovacs, *op. cit.*, p. 354.
- ¹⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 312—313.
- ¹⁵ *Ibidem*.
- ¹⁶ *Ibidem*; Ipoteza formulată de prof. R. Vulpe, la acea dată, se confirmă prin descoperirea activităților de reducere a minereului de fier și turnarea bronzului din așezarea de la Bîrlad — Valea Seacă.
- ¹⁷ *Ibidem*.
- ¹⁸ Bucur Mitrea, Const. Preda, *Necropole din sec. al IV-lea e.n. din Muntenic*, București, 1966, p. 161—164.
- ¹⁹ I. Kovacs, *op. cit.*, p. 332—341.
- ²⁰ Gh. Diaconu, *Țirgșor, Necropola din sec. III—IV e.n.*, București, 1965, p. 112—128.
- ²¹ Bucur Mitrea, Const. Preda, *op. cit.*, p. 148—156; Gh. Diaconu, *Mogoșani, necropola din sec. IV e.n.*, Țirgoviște, 1970, p. 32—43.
- ²² Gh. Bichir, *Cultura Carpică*, București, 1973, p. 147—182.
- ²³ R. Vulpe, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 298; Idem, în *SCIV*, III, 1952, p. 203.
- ²⁴ Viorel Căpitanu, în *Carpica*, VIII, 1976, p. 56—70.
- ²⁵ V. Ursache, în *Carpica*, I, 1968, p. 171—184; Idem, în *Mem. Antiq.*, I, 1969, p. 105—119.
- ²⁶ E. Mătasă, I. Zămoșteanu și M. Zămoșteanu, în *Materiale*, VII, 1960, p. 339—348; N. Gostar, *Cetăți dacice în Moldova*, București, 1969; A. Buzilă, în *Mcm. Antiq.*, II, 1970, p. 237—249.
- ²⁷ Gh. Diaconu, în *SCIVA*, 30, 1979, 4, p. 549, 551.
- ²⁸ *Ibidem*.
- ²⁹ V. Palade, vezi *Dacia*, N.S., XIV, 1980, p. 230—250.
- ³⁰ Vezi nota 27.
- ³¹ M. A. Tihanova, în *SA*, IV, 1957, p. 179—194; Gh. B. Fedorov, *SCȘ*, Iași, VIII, 1, 1957, p. 156—162; Idem, în *SA*, 3, 1958, p. 236 și urm.; Idem, în *SCIV*, X, 1959, 2, p. 379; V. V. Kropotkin, în *SA*, 2, 1958, p. 279—282.
- ³² Gh. Diaconu, *Țirgșor...*, p. 127.
- ³³ Idem, în *SCIV*, XI, 1960, 1, p. 65.
- ³⁴ Idem, în *SCIV*, 19, 1968, 3, p. 447; Idem, *Mogoșani...*, p. 37.
- ³⁵ *Ibidem*.
- ³⁶ Idem, în *SCIV*, XI, p. 66.
- ³⁷ I. Ioniță, V. Ursache, *op. cit.*, p. 213—218.
- ³⁸ V. Ursache, *Carpica*, II, 1969, p. 199—201.
- ³⁹ I. Antonescu, *op. cit.*, p. 449—461.
- ⁴⁰ V. Căpitanu, în *MN*, II, 1965, p. 327.
- ⁴¹ R. Vulpe, în *Materiale*, 1, p. 457—468.
- ⁴² Vezi nota 36.
- ⁴³ Vezi nota 29.
- ⁴⁴ *Ibidem*.
- ⁴⁵ I. Ioniță și V. Ursache, *op. cit.*, p. 211—215; I. Ioniță, în *AM*, VI, 1969, p. 132; V. Căpitanu, în *Carpica*, VIII, p. 157; Idem, *MN*, II, p. 323, 327; D. Protașe, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporul de Cîmpie*, București, 1976, p. 77.
- ⁴⁶ Gh. Diaconu, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 283; Idem, în *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 471; Idem, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 303; Idem, în *SCIV*, 19, 1968, 3, p. 443—445; Idem, *Mogoșani...*, p. 33—39; Idem, *Țirgșor...*, p. 115.
- ⁴⁷ Gh. Diaconu, în *SCIV*, XI, p. 65; Idem, în *SCIV*, XII, p. 275—278; Idem, *Țirgșor...*, p. 72—74, 77—82; Idem, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 245; Idem, *Thra-co-Dacica*, I, 1976, p. 309—314.
- ⁴⁸ I. Kovacs, *op. cit.*, p. 334—341.
- ⁴⁹ R. Vulpe, *Izvoare...*, p. 312—313.
- ⁵⁰ Vezi nota 29.
- ⁵¹ I. Ioniță, în *Crisia*, 1972, p. 193.
- ⁵² Idem, *AM*, IV, 1966, p. 206.
- ⁵³ Material inedit pus la dispoziție prin bunăvoința colegei Mariana Marcu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁵⁴ Informații primite de la colega Luciana Muscă, căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁵⁵ Vezi nota 27.

⁵⁶ Asemenea morminte apar și în necropola de la Miorcani, a se vedea I. Ioniță, în *Cl.* 5, 1974, Iași, p. 91; V. Palade, în *Materiale*, X, 1973, p. 170.

⁵⁷ V. Palade, în *Cl.* 9—10, 1978—1979, Iași, p. 247—253.

⁵⁸ Este vorba de alte cinci localități din zonă (Tutova, Pogana, Băcani, Peicani, com. Găgești și Vădeni, com. Murgeni), pe teritoriul cărora au apărut întimplător morminte izolate sau grupate mai multe la un loc.

⁵⁹ Gh. Diaconu, *Tîrșor...*, p. 122—124; Idem, în *SCIVA*, 28, 1977, 3, p. 451; Idem, 30, 1977, 2, p. 308.

⁶⁰ I. Andrișescu, în *AARMSI*, III, 1, 1924, București, p. 57.

⁶¹ R. Vulpe și Ecat. Vulpe, în *Dacia*, SV, I, 1924, p. 199 și urm.

⁶² Idem, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 298.

⁶³ Vezi nota 24.

⁶⁴ Vezi nota 25.

⁶⁵ Vezi nota 26.

⁶⁶ N. Gostar, *Hăbășești, monografie arheologică*, București, 1954, p. 566—571.

⁶⁷ S. Sanie, în *Cl.* SN, V, 1974, Iași, p. 55—58.

⁶⁸ V. V. Bazarciuc, în *Materiale*, XIII, Oradea, 1979, p. 130—131; idem, în *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 164—172.

⁶⁹ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 69—90; Silvia Teodor, în *AM*, VIII, 1975, p. 150—151.

⁷⁰ S. Morintz, în *Dacia*, NS, V, 1961, p. 395—414; idem, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 513—518; Gh. Bichir și Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, 1968, Pitești, p. 89—91; Gh. Bichir, în *Valahica*, I, 1969, Tîrșor, p. 16—21; V. Zira, *CA*, București, I, 1963, p. 52—56.

⁷¹ Gh. Diaconu, *Rls...*, p. 308.

⁷² Idem, *Mogoșani...*, p. 37; idem, în *SCIVA*, 19..., p. 477.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ Gh. Diaconu, *Tîrșor...*, p. 74; idem, *Mogoșani...*, p. 38; B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 132.

⁷⁵ Vezi nota 29.

⁷⁶ Gh. Diaconu, în *SCIVA*, 30..., p. 551.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Idem, în *SCIV*, XII..., p. 286—287; idem, în *Rls...*, p. 308; idem, în *SCIVA*, 30..., p. 551.

⁷⁹ *Ibidem*.

L'ASPECT ETHNIQUE DE LA POPULATION DE L'HABITAT ET DE LA NECROPOLE DE BÎRLAD — VALEA SEACĂ — IVe ET LE COMMENCEMENT DU Ve SIÈCLE N.E.

R é s u m é

Selon les recherches archéologiques dans l'habitat et la necropole de type Sîntana de Mureș de Bîrlad — Valea Seacă, l'auteur aboutit à la conclusion selon laquelle du point de vue ethnique la population preponderante est représentée par l'élément autochtone d'origine geto-dace.

Pour établir le caractère ethnique des créateurs de la culture matérielle respective, on a adopté le critère de la production des biens matériels, à savoir des biens les plus ré-

pandus et conservant à la fois les plus vieilles traditions, sans négliger pourtant les rites et les rituels funéraires dans la mesures ou ceux-ci ont été utiles.

Les conclusions respectives attestent les oppinions formulées par les auteurs des fouilles des necropoles Sintana de Mureş et Izvoare (le dép. Neamţ), selon les mêmes critères.

Les découvertes de Birlad — Valea Seacă confirment le fait que la culture Sintana de Mureş est née dans ces territoires ayant à la basse la culture geto-dacique des siècles antérieurs. Cette culture est le résultat de l'évolution ininterrompu des forces de production locales. C'est ainsi qu'on infirme la thèse selon laquelle la culture Sintana de Mureş serait une culture étrangère, pénétrée dans le territoire de notre pays des autres régions, entièrement constituée dans ses traits essentiels.